

Monumentnummer*: 532289

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	15 juli 2016
Kadaster deel/nr	82812/55

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*
Maarssen, Utrecht	Utrecht	Utrecht

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Utrecht	AA			34
Utrecht	AA			35
Utrecht	AA			36
Maarssen	K			1224
Utrecht	AA			87
Maarssen	K			1294
Utrecht	AA			33
Maarssen	K			1293
Utrecht	AA			110

Omschrijving**

Cluster 30. Fortaanleg en aardwerken.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

FORTAANLEG EN AARDWERKEN - WAARIN (RESTEN VAN) GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, BETONNEN BORSTWERING, HEKPIJLERS - NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN (OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN , RESTEN GLACIS, ONTVANGSTKOM EN DE VAN OUDSHER DOOR STENEN PALEN AANGEDUIDE MILITAIRE ZONE als fundamentele onderdelen van de defensiewerken van het Fort De Gagel. Het Fort De Gagel is een van de oudste tot de Nieuwe Hollandse Waterlinie behorende forten; het werd als aarden werk aangelegd in de jaren 1819-1821 en bestond toen uit enige L-vormige aarden wallen met opstelplaatsen voor het geschut, omgeven

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister
** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument
Datum van downloaden 09 august 2024

door een gracht. Forten en vergelijkbare werken werden gewoonlijk geconstrueerd op basis van vooraf aangebrachte aardlichamen, die als een fundering fungeerden en wegzakken in (een natte en slappe) bodem moesten voorkomen. Bij de bouw van deze verdedigingswerken is, behalve dit gewoonlijk tactisch 'voorgevormde' aardlichaam - dat op zichzelf reeds een weerbare rol vervulde of kon vervullen - ook nog een specifieke aanleg gerealiseerd die bedoeld was om de defensieve kracht te vergroten, de veiligheid van de bezetting te waarborgen en intern en extern transport en verkeer te vergemakkelijken. Zo ontstonden er onder meer aarden dekkingen voor verschillende bouwwerken, om ze minder kwetsbaar te maken voor inslagen van vijandelijk vuur, aarden wallen die de bebouwing en open terreinen dekten en ook de contouren bepaalden en verder gedekte toegangen, bestrate paden en appelplaatsen. De aardwerken zijn in sterk van elkaar verschillende grondplannen aangelegd, vaak met een of meer bastions, die eveneens in vorm konden verschillen. Rond het aardlichaam kwam - indien mogelijk - een natte gracht te liggen. Over de gracht lag gewoonlijk een (deels opneembare) brug - verschillende typen komen voor - maar soms bestond een vaste oeververbinding, bijvoorbeeld in de vorm van een dam, die deel (kunnen) uitmaken van het wegensysteem. Langs de buitenzijde van de grachten lag vaak een weg of pad, eventueel in de vorm van een gedekte weg aangelegd, maar soms ook wel gelijk met of zelfs boven maaiveldniveau gelegen. Deze wegen of paden konden verschillende functies hebben, uiteenlopend van openbare weg tot onderhoudspad, en ook van militaire gedekte weg tot exclusieve toegangsweg naar het fort. Buiten de natte gracht bevindt zich bovendien vaak een (van oudsher en nog ten dele) met grenspalen als zodanig aangemerkte zone waarover het Ministerie van Oorlog de zeggenschap had, de zogenoemde Militaire Landsgrond. Het Fort De Gagel wijkt enigszins af van dit algemene patroon. Zo is het vierkante wachthuis aan de keelzijde van het fort een tamelijk zeldzaam type bouwwerk en is ook de toepassing van een landhoofd of buitenfort / voorfort aan de toegang van het fort een element dat slechts zelden voorkomt. Bastions ontbreken, terwijl het in hoofdzaak rechthoekige werk bijna overal haaks op elkaar staande belopen van de hoofdwal kende. De keelzijde van het fort is naar het zuidwesten gericht en de frontzijde naar het noordoosten. Het landhoofd is verbonden met de Klopdiijk en vormt een soort 'voorburcht', waar zich onder meer een fortwachterswoning bevindt.

Omschrijving

FORTAANLEG EN AARDWERKEN - WAARIN (RESTEN VAN) GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, BETONNEN BORSTWERING, HEKPIJLERS - NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN (OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN, RESTEN GLACIS, ONTVANGSTKOM EN DE VAN OUDSHER DOOR STENEN PALEN AANGEDUIDE MILITAIRE ZONE als basis en contouren van het verdedigingswerk Fort De Gagel. Het in zijn huidige vorm in hoofdzaak uit de eerste helft van de 19e eeuw daterende fort heeft een ruwweg rechthoekig grondplan dat geheel door een gracht is omgeven. Fort De Gagel diende ter afsluiting en verdediging van twee elkaar ter plaatse kruisende accessen. Centraal aan de zuidwestzijde (keelzijde) ligt een min of meer vierkante uitstulping van het aardlichaam, waarop zich een eveneens vierkant wachthuis bevindt; rechts hiervan wijkt de contour van het werk iets schuin terug. Langs de randen van het fortlichaam is een aarden hoofdwal aangelegd - aan de frontzijde deels geëgaliseerd - waarin zich mogelijk nog sporen van geschutsemplacementen bevinden en waarin resten van een betonnen borstwering liggen. Links, voor de kazerne een helling als deel van de wal, met keermuur naar kazerne. Aan de keelzijde van het fort ligt, naast het uiteinde van de Klopdiijk, een soort landhoofd - een rechthoekig schiereiland, met onder meer de fortwachterswoning en een toegangsbrug naar het fort. Bij de ingang van het fort, naast de fortwachterswoning bevinden zich twee pijlers van een toegangshek. De gracht van het Fort De Gagel, die ook het landhoofd insluit, is nog compleet aanwezig; buiten de gracht liggen de om het fort geleide Gageldijk en de Burgemeester Huydecoperweg (als voortzetting van de Klopdiijk), en verder het onderhoudspad, resten van het glacis, alsmede een ontvangstkom voor inundatiewater. De begrenzing van de aanleg valt samen met die van een (eertijds) met grenspalen aangeduid gebied, de zogenoemde Militaire Rijksgrond - waarover het Ministerie van Oorlog zeggenschap had.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Waardering

De FORTAANLEG EN AARDWERKEN - WAARIN (RESTEN VAN) GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, BETONNEN BORSTWERING, HEKPIJLERS - NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN (OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN, RESTEN GLACIS, ONTVANGSTKOM EN DE VAN OUDSHER DOOR STENEN PALEN AANGEDUIDE MILITAIRE ZONE van het Fort De Gagel is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.
 - * Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: - het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), - de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).
- Het onderdeel is een voorbeeld van een aarden aanleg met gracht, omleidingsweg en door middel van grenspalen aangeduide militaire zone, hoofdzakelijk uit de periode 1819-1821 en verbeterd in latere fasen.
- * Archeologische waarden vanwege de mogelijk in de bodem aanwezige resten of sporen van oudere bouw- en aanlegfasen, opstelplaatsen voor geschut, loopgraven, aardwerken, waterwerken en dergelijke.
 - * Ensemblewaarde en situationele waarden door de ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en door de herkenbare relatie met de Klopvaart in het bijzonder.
 - * Het onderdeel is representatief omdat het een goed voorbeeld is van de aanleg van een fort dat diende als onderdeel van de verdediging van accessen, sluiswerken en een inundatiekanaal.
 - * Het onderdeel is tamelijk goed bewaard omdat het grondplan, de gracht en het onderhoudspad vrijwel compleet bewaard zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument